

Kuuloliitto ry
Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry
Kuurojen Liitto ry
Kuurojen Palvelusäätiö sr
LapCI ry

YHTEISLAUSUNTO LUONNOKSESTA HALLITUKSEN ESITYKSEKSI OPPIVELVOLLISUUSLAIKSI JA ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI

Eriasteisesti kuulovammaisten ja kuurojen lasten ja nuorten parissa työskentelevät järjestöt yhtyvät mm. Vammaisten lasten ja nuorten tukisäätiön (VAMLAS) antamaan lausuntoon ja Kuurojen Liitto ry:n opiskelutulkkaukseen keskittyvään lausuntoon. Lisäksi haluamme yhteisesti lausua seuraavaa:

Oppivelvollisuuden pidentämiseen tähtäävän hankkeen toteuttamiskelpoisuutta on julkisuudessa arvioitu kriittisesti etenkin siitä näkökulmasta, pitäisikö ensin korjata aukot perusopetuksen oppimisen tukijärjestelmässä. Huolta herättää myös se, onko hanke realistinen koronan jälkeisessä taloustilanteessa. Tavoiteltu aikataulu vaikuttaa liian tiukalta, kun kyseessä on näin perustavanlaatuinen muutos.

Opetus- ja kulttuuriministeriön käynnistymässä olevat kehittämishankkeet (Oikeus oppia, Oikeus osata) tulevat sisältämään myös oppimisen ja koulunkäynnin tukea sisältäviä tavoitteita. Katsomme, että YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sitä täytäntöönpaneva yhdenvertaisuuslaki tulee huomioida läpileikkaavasti ja vahvemmin kuin nyt HE-luonnoksessa on tehty. Jo tällä ajattelutavan muutoksella saadaan tuen toteutusta oikeasuuntaiseksi ja oikeasuhtaiseksi.

Vammaiset eivät ole yksi yhtenäinen ryhmä. Vammaisjärjestöjen aito osallistaminen ja asiantuntemuksen hyödyntäminen hankkeissa mahdollistaa eri oppilasryhmien kanalta asianmukaisten järjestelyjen tunnistamisen. Vammaisista opiskelijoista osa kuuluu kieli- ja kulttuurivähemmistöihin, joten myös esimerkiksi viittomakielilaki tulee huomioida.

TAUSTAA: Eriasteisesti kuulovammaisten ja kuurojen lasten syrjäytymisen uhka

Toimintamme kohderyhmänä olevien kuulo- ja kuulonäkövammaisten opiskelijoiden osalta on oppilaitoksissa osattava huomioida yksilöllisten tukitoimien valintoja poikkeuksellisen monialaisesti, esimerkiksi

- opiskelijan käyttämät puhutut ja viitotut kielet sekä erilaiset kommunikointikeinot (esim. viitottu puhe, taktiili viittomakieli)
- edellisten kriteerien pohjalta määriteltävät opiskelutulkkauksen erilaiset tulkkausmenetelmät ja niiden soveltuvuus eri oppiaineiden tulkkamiseen erilaisissa oppimisympäristöissä (ml. pääsykokeet)

- kuulovamman laatu
- näkövamman laatu
- tarjolla olevat yksilölliset ja/tai ryhmäkohtaiset apuvälineet
- tarve avustajaan / koulunkäynninohjaajaan
- tarve muutokseen oppimisympäristössä tai opetusryhmän koossa (huom: ei ainoastaan pidennetyn oppivelvollisuuden mekanismin kautta)
- kolmiportaisen tuen tarve
- oppimisen arvioinnin erityispiirteiden huomioiminen, mm. aiheutuuko opiskelijan vammasta jotakin tyypillisiä ongelmia vaiko ei
- pidennetyn oppivelvollisuuden tarve
- kuntoutuksen yhteensovittaminen koulunkäyntiin jne.

Koottua tietoa tälle ryhmälle osoitetuista tuen muodoista ei ole, vaan opiskeluun siirtymistä leimaa valtava määrä selvitettäviä asioita tukien viidakossa ja paperisota.

Rohkenemme ihmetellä, mistä löydetään riittävästi osaamista ja resursseja yksilöllisen opintopolun laatimiseen. Varsinkin erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kohdalla törmätään usein siihen, että opinto-ohjaajilla ei vielä ole riittävä osaamista tukea vammaista nuorta opintovalinnoissa. Ohjaaminen keskittyy enemmän siihen, mitä nuori *ei pysty* tekemään ja sen pohjalta rajataan sitä, mihin vammaisen nuoren kannattaa lähteä opiskelemaan. Tämä rikkoo yhdenvertaisuuslakia ja heikentää opiskelijan motivaatiota. Kohtuullisten mukautusten turvin ja riittävän tuen avulla on vammaisellakin nuorella mahdollisuus opiskella siihen ammattiin, jonka itse kokee mieleiseksi. Nyt lasten ja nuorten syrjäytyminen näyttäisi alkavan jo perusopetuksessa viimeistään yläkouluun siirryttäessä. Nuoret kokevat, etteivät he tule kuulluiksi, vaan heidän asioistaan päättää usein joku muu.

Siirtyminen toiselle asteella tapahtuu myös sote-palvelujärjestelmän murrosvaiheessa: 16-vuotiaana kuulovammainen nuori siirtyy lasten kuntoutusohjauksesta aikuisten kuntoutusohjaukseen. Osalla nuorista tämä siirtymä voi mennä saattaen vaihtaan –periaatteella mutta osalla palvelujärjestelmämuutos on kadottanut yhteyden kuntoutusohjaajaan kokonaan. Näin on voinut tapahtua erityisesti niissä tilanteissa, joissa nuori on siirtynyt toisella paikkakunnalle opiskelemaan. Nivelvaihetta peruskoulun ja toisen asteen välillä tulisi tarkastella laaja-alaisesti ja varmistaa se, että kuulovammainen nuori ei putoa palvelujen ulkopuolelle.

HE-luonnoksen yleistä arviointia

HE-luonnoksessa todetaan mm.: *Oppivelvollisuuden laajentamisen ja koulutuksen maksuttomuuden avulla voitaisiin varmistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaiset koulutusmahdollisuudet ja työllistyminen, jolla olisi monia vaikutuksia yksilöiden elämäntulkun, osallisuuteen ja hyvinvointiin.* Tavoite kuulostaa hyvältä, mutta pelkän maksuttomuuden avulla yhdenvertaisia koulutus- ja työllistämismahdollisuutta ei tavoiteta. Tarvitaan monenlaisia opiskelun tukimuotoja, mutta samanaikaisesti koko yhteiskunnan asenteiden ja ennakkoluulojen poistamista. Nykyiselläänkin monella

vammaisella saattaa olla jopa useampikin korkeakoulututkinto, mutta he eivät silti työllisty, koska työnantajat eivät heitä palkkaa. Tämä ongelma ei ole ratkaistavissa toisen asteen koulutuksen keinoin.

Vammaisia nuoria koskevat monet niistä lainalaisuuksista, jotka tällä hetkellä vaikuttavat muidenkin nuorten tutkintojen suorittamiseen. Oppivelvollisuuden pidentäminen ei välttämättä ratkaise ongelmia: Tilastokeskuksen mukaan suurin osa aloittaa toisen asteen opinnot, mutta n. 15% keskeyttää opinnot. Varhaisen tuen lisääminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen varhaisemmassa vaiheessa ja riittävä tuki peruskoulussa ovat välttämättömiä, jotta nuori saa paremmat valmiudet suoriutua toisen asteen tutkinnosta. Opiskelijalla olisi HE-luonnoksen mukaan mahdollisuus keskeyttää opintonsa 18-vuotta täytettyään. Jos keskeyttäminen johtuisi motivaation puutteesta, hän jäisi ilman tutkintoa, jolloin tilanne olisi sama kuin nykyisinkin.

Kuuloalan järjestöjen Yhdenvertaisuus ja osallisuus toisen asteen opinnoissa- hankkeessa opiskelijan keskeytymiseen liittyvä uhka tuli vahvasti esiin. Osalla kuulovammaisista nuorista opintopolku oli saattanut katketa toisella asteella useita kertoja. Heidät oli saatettu ohjata alun perin sellaiseen koulutukseen, joka ei ollut heidän motivaatiotaan vastaava. Opinto-ohjaajilla voi olla stereotyyppisiä käsityksiä siitä, mitä kuulovammaiset voivat tehdä ja mihin ammattiin he voivat opiskella. Näitä ennakkoluuloja tulisi hälventää ja kuunnella paremmin nuoren omaa motivaatiota ja selvittää, miten nuori selviää häntä motivoivalla alalla esimerkiksi kohtuullisten mukautusten ja tukitoimien turvin.

Me järjestöt olemme saaneet myös yhteydenottoja siitä, ettei oppilaitoksilla ole tietoa ammatillisten opintojen työharjoittelussa tehtävistä kuulovammaisen opiskelijan kohtuullisista mukautuksista. Kohtuullisten mukautusten tekeminen sekä toisen asteen opinnoissa että niihin liittyvissä harjoittelussa on ensiarvoisen tärkeää sen kannalta, että opiskelija etenee opinnoissa suunnitellusti ja pääsee valmistumaan toivomaansa ammattiin. Oppivelvollisuuden pidentäminen ei siten riitä ratkaisuksi varmistaa vammaisten opiskelijoiden työllistymisen mahdollisuuksia vaan on varmistettava, että toisen asteen oppilaitoksetkin osaavat tehdä mukautuksia opinnoissa ja niihin liittyvissä harjoittelussa. On tärkeää varmistaa, että myös kuulovammaisen opiskelijan harjoittelu sujuu hyvin ja hän saa valmiuksia ammattiinsa.

Ylioppilastutkinnon osalta tulee varmistaa, etteivät ylioppilaskokeiden digitaaliset tehtävät nouse kuulovammaisille kokelaille esteeksi. Tällä hetkellä kuulonkuntoutuksen ammattilaisilla ei ole riittävästi tietoa, miten Ylioppilaslautakunnan koesuoritusta heikentävän syyn huomioon ottaminen-opasta tulisi tulkita. Kokeen muuttuessa yhä enemmän ääniaineistoja sisältäväksi on varmistettava, että sekä nuorilla että kuulonkuntoutuksen ammattilaisilla on riittävästi tietoa ylioppilaskokeen suorittamisen vaatimuksista ja he osaavat hankkia nuorelle riittävät tukitoimet kokeen suorittamiseen. Tämänkään kohdalla pelkkä oppivelvollisuusiän pidentäminen ei ole riittävää vaan tarvitaan tukitoimia, jotta varmistetaan ylioppilastutkinnon sujuva suorittaminen. Ylioppilastutkinnon arvosanoilla on yhä suurempi merkitys korkeakouluun pyrkiessä.

HE-luonnoksen säännöskohtaista arviointia

HE-luonnoksen ylätasoiset tavoitteet ovat pääosin kannatettavia, alussa mainitut huolenaiheet huomioiden. Pidämme kuitenkin vakavana puutteena sitä, että koko kohderyhmämme kannalta keskeinen tulkittamispalvelu on jäänyt esityksestä pois. Ilman sitä moni toimintamme piirissä oleva opiskelija ei voisi osallistua opetukseen perusopetuksessa eikä myöskään toisen asteen opintoihin.

Opiskelutulkkaus järjestetään nykyisen käytännön mukaan Kelan kautta (laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 133/2010). Siihen ovat oikeutettuja kaikki kohderyhmäämme kuuluvat lapset ja nuoret, tosin tulkkausmenetelmät vaihtelevat paljon – osa heistä saattaa koulupäivän aikana käyttää esimerkiksi viittomakielen tulkkausta ja kirjoitustulkkausta oppiaineesta riippuen. Viittomakielen tulkkausta käyttävät ne oppilaat, joiden äidinkieli tai toinen kieli on viittomakieli. Kirjoitustulkkauksesta hyötyvät erityisesti ne kuulovammaiset opiskelijat, joiden äidinkieli on suomi, mutta myös äidinkieleltään viittomakieliset opiskelijat esimerkiksi opiskellessaan vieraita kieliä. Tulkkausmenetelmän valinta on yksilöllinen ratkaisu, ja asiassa on kuultava opiskelijaa.

Opiskelutulkkaus on sisällytettävä oppivelvollisuuslakiin ja asiaa on selvitettävä laajemmin hallituksen esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa. Saumattoman oppimispolun kannalta ratkaiseva siirtymävaihe on hakeutumisprosessi perusopetuksesta eteenpäin. Tuossa vaiheessa vastuuta Kelan kanssa asioimisesta ei voi säilyttää opiskelijalle itselleen, vaan on selkeästi ilmaistava oppilaitoksen ja Kelan välisen yhteistyön vastuut opiskelutulkkauksen järjestämiseksi. Opiskelijan oikeusturvalta menettelyn kirjaaminen on välttämätöntä.

LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sitä täytäntöönpaneva yhdenvertaisuuslaki tulee huomioida läpileikkaavasti ja vahvemmin kuin nyt HE-luonnoksessa on tehty. Vammaiset eivät ole yksi yhtenäinen ryhmä. Vammaisjärjestöjen aito osallistaminen ja asiantuntemuksen hyödyntäminen hankkeissa mahdollistaa eri oppilasryhmien kannalta asianmukaisten järjestelyjen tunnistamisen. Vammaisista opiskelijoista osa kuuluu kieli- ja kulttuurivähemmistöihin, joten myös esimerkiksi viittomakielilaki (359/2015) tulee huomioida.

Toimintamme kohderyhmänä olevien kuulo- ja kuulonäkövammaisten opiskelijoiden osalta on oppilaitoksissa osattava huomioida yksilöllisten tukitoimien valintoja poikkeuksellisen monialaisesti. Siksi henkilöstön osaamista on lisättävä.

Jotta saumaton oppimispolku ja oppivelvollisuus ylipäättään voisi tosiasiallisesti toteutua kuulovammaisten ja kuurojen oppilaiden osalta, opiskelutulkkauksen järjestämistapa on kirjattava oppivelvollisuuslakiin opiskelijan oikeusturva huomioiden. Tulkkausmenetelmän valinta on yksilöllinen ratkaisu, ja asiassa on kuultava opiskelijaa.